

Attitűdbeli és motivációs sajátosságok az idegen nyelv tanulásában

Az idegen nyelv megtanulásának sikerességét számos tényező befolyásolhatja, melyek között előkelő helyet foglal el a nyelvtanulásra irányuló motiváció. Tanulmányunkban egy átfogó kutatás részeredményéről szeretnénk beszámolni. A vizsgálat az idegen nyelv elsajátításában szerepet játszó tényezők funkcióját elemzi: mi most ezek közül a 14 éves korosztály nyelvtanulásra irányuló attitűdjeit és motivációit mutatjuk be.

Az elmúlt évtizedekben a második nyelv elsajátításának folyamatára mind nagyobb figyelem irányult világszerte. A szerteágazó kutatások témakörei is nagyjából három csoportba sorolhatóak. (Skehan, 1989) Egy részük annak megállapítását tűzte ki célul, hogy miben hasonlítanak a tanulók és milyen univerzális, általánosan jellemző tanulási folyamatok léteznek (például hibafajták, az elsajátítás sorrendje, univerzális nyelvtan stb.). A kutatások másik része a tanulók közötti egyéni különbségeket hangsúlyozza (például nyelvérzék, motiváció, kognitív stílus a tanulás egyéni ellenőrzése, stratégiák alkalmazása terén stb.). A kutatások harmadik csoportja az interakciós hatásokat helyezi előtérbe: alapfeltevésként elfogadják az egyéni különbségeket, de azt vizsgálják, hogy a különféle egyénekhez milyen sajátos oktatási/instrumentális feltételek illeszthetők.

A nyelvtanulás sikerességét számos tényező befolyásolja, mint például az anyanyelvi és idegennyelvi input mennyisége, illetve a különféle oktatásmódszertani változók, de mindezek mellett az egyéni különbségek szerepét sem szabad szem elől tévesztenünk, melyre az újabb kutatások is egyre jobban odafigyelnek. A kutatók leggyakrabban a következő egyéni tényezőket vizsgálják:

- motiváció;
- tanulási stratégiák és stílus;
- nyelvelsajátítási képesség/nyelvérzék;
- intelligencia;
- személyiségtényezők.

Saját kutatásunkban az idegen nyelv elsajátítását befolyásoló néhány egyéni tényezőt vizsgáltunk meg 14 és 18 éves tanulók bevonásával. Vizsgálatunk első szakaszában arra a kérdésre kerestünk választ, hogy milyen kapcsolat áll fenn az egyén idegen nyelvi képességei, tanulási stílusa és verbális memóriája között, valamint hogy bizonyos egyéni változók hogyan befolyásolják az idegen nyelv megtanulásának sikerességét.

A pszichológiai változók méréséhez a következő módszereket használtuk:

- a Kozéki-Entwistle-féle tanulási orientációs kérdőívet;
- egy két részből álló memóriatesztet;
- a Carroll-féle Modern Language Aptitude teszt általunk elkészített magyar változatát.

A vizsgálatban 584, Debrecenben tanuló diák vett részt. Az almintákat igyekeztünk fele-fele arányban nemenként (276 fiú és 308 lány), életkoronként (14 és 18 évesek) és abból a szempontból elkülöníteni, hogy nyelvtagozatos vagy nem nyelvtagozatos osztály-

ba járnak-e a tanulók. Az adatokat 7 általános és 3 középiskolában gyűjtöttük össze. Mielőtt a tanulók hozzákezdtek volna a feladatok végzéséhez, a következő kérdéseket kellett írásban megválaszolniuk:

- Milyen idegen nyelvet tanulsz?
- Heti hány órában?
- Hányasod volt tavaly év végén: matematikából, magyar nyelvből, idegen nyelvből?
- Miért mentél nyelvtagozatos osztályba? / Miért tanulsz idegen nyelvet?

A vizsgálat első szakaszában az ezen kérdésekre adott válaszok elemzésével még nem foglalkoztunk, hanem a fent említett pszichológiai változók egymáshoz való viszonyát tanulmányoztuk. Az eredményekről több konferencián, illetve publikációban is beszámoltunk. (*Tánczos és Máth, 1997, Tánczos, 2003*)

A vizsgálat második szakaszában az előbbieken említett kérdésekre adott válaszok minőségi elemzését kezdtük meg. Ezeket a kérdéseket azért tettük fel, mert kíváncsiak voltunk, hogy:

- Milyen összefüggések figyelhetők meg a képességstruktúrán belül a nyelvrész és a matematikai képesség, valamint az anyanyelvi és az idegen nyelvi képességek között?
- Milyen mértékben tükrözi az osztályzat a tényleges idegen nyelvi képességeket?
- Milyen intrinsic és extrinsic motívumok hatnak az idegen nyelv tanulására jelenleg Magyarországon a 14 és 18 éves tanulók esetében?

A válaszok elemzését a motivációs háttér felderítésével kezdtük meg. A következő kérdéseket tettük fel:

- Mi jellemzi a 14 és 18 éves tanulók idegen nyelvtanulási attitűdjeit és motivációját?
- Hogyan alakulnak ezen attitűdök és motivációs mintázatok a fiúk és lányok, a nyelvtagozatos és nem nyelvtagozatos tanulók, valamint az egyes nyelvek vonatkozásában?

A kutatás jelenlegi szakaszában a 14 éves nyelvtagozatos és nem nyelvtagozatos tanulók eredményeinek összevetéséről tudunk beszámolni. A minta 296 általános iskolai tanulóból áll, közülük 173 nyelvtagozatos és 123 nem nyelvtagozatos diák.

A vizsgálat eredményei

A nyelvtanulással kapcsolatos attitűdöket, illetve motivációs sajátosságokat feltérképező kérdésekre adott válaszokat tartalomelemzésnek vetettük alá, s azt találtuk, hogy a válaszhoz besorolhatóak a *Dörnyei* által is említett (például *Dörnyei, Clément és Noels, 1994; Csizér, Dörnyei és Németh, 2001; Csizér és Dörnyei, 2002*) három orientációs dimenzió valamelyikébe:

– *integrativitás*: amely az adott nyelvhez és kultúrához való általánosan pozitív viszonyulást írja le. Az integratív motiváció kutatásával már évek óta foglalkozik *Robert Gardner*, illetve *Dörnyei* (például *Gardner, 1985; Dörnyei, 2001*). Többszörösen bizonyított tény, hogy azok a diákok, akik pozitívabban viszonyulnak az adott nyelvhez, kultúrához és az azt beszélőkhöz, motiváltabbak és sikeresebbek a nyelv elsajátításában.

– *instrumentalitás*: ez a faktor a nyelvtanulás későbbiekben megnyilvánuló gyakorlati hasznosságát, előnyeit emeli ki (jobb álláslehetőség, magasabb jövedelem stb.). Az eddigi kutatások alapján szerepe jelentősnek tűnik, támogathatja az integratív motivációt, de nem helyettesíthet azt (lásd például *Dörnyei, 1990, 2002; Gardner és McIntyre, 1991; Tremblay és Gardner, 1995*).

– *közvetlen kapcsolat az anyanyelvi beszélőkkel*: ez a dimenzió azokat az attitűdöket tartalmazza, amelyek az anyanyelvi beszélőkkel való személyes találkozást, illetve az adott országba utazást értékeli. A faktor fontosságát multikulturális és nem multikulturális közegben is többen bizonyították (*Clément és Kruidenier, 1985; Clément, Dörnyei és Noels, 1994*), rámutatva arra, hogy a közvetlen kapcsolat az anyanyelvi beszélőkkel növeli a tanuló önbizalmát és integratív motivációját, s így hatással van magára a motivációra is.

Elenyésző számú olyan válasz született, mely egyik dimenzióba sem sorolható be: nem nyelvtagozatosoknál 2, tagozatosoknál 0; nem válaszolt a kérdésekre a nem nyelvtagozatosok közül 4, a nyelvtagozatosok közül 2 tanuló. A válaszok megoszlását az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat. A nyelvtanulási motiváció főbb dimenziói nyelvtagozatosok és nem nyelvtagozatosok esetében

csoport	nyelvtagozatosok	elemszám	dimenziók			total
			integrativitás	instrumentalitás	kapcsolat	
			33,00	123,00	15,00	171,00
		százalékos megoszlás	19,30%	71,90%	8,80%	100,00%
	nem nyelvtagozatosok	elemszám	18,00	85,00	13,00	116,00
		százalékos megoszlás	15,50%	73,30%	11,20%	100,00%
	total	elemszám	51,00	208,00	28,00	287,00
		százalékos megoszlás	17,80%	72,50%	9,80%	100,00%

Khi-négyzet teszt

	Érték	Szabadsági fok	Szignifikancia
Pearson Khi -négyzet	0,993	2	0,609
Likelihood hányados	0,997	2	0,608
Elemszám	287,000	–	–

Ha a három orientáció vonatkozásában vetjük össze a két csoportot, azt találjuk, hogy a két csoport között nincs szignifikáns különbség (0,609), vagyis a nyelvtagozatosok és nem nyelvtagozatosok idegen nyelvtanulást meghatározó motivációi hasonló eloszlást mutatnak. A válaszok között leggyakrabban az instrumentális orientáció nyilvánul meg (72,5 százalék), ezt követi messze lemaradva az integratív dimenzió (17,5 százalék), s még ennél is kevésbé erőteljes motiváló tényező a kapcsolat az anyanyelvi beszélővel (9,8 százalék). Különösen az meglepő, hogy a nyelvtagozatosoknál az utóbbi orientáció nem lényegesen fontosabb, mint a másik csoportnál.

A válaszok tartalomelemzése során azonban feltűnő volt, hogy mindkét csoport (de főként a nem nyelvtagozatosoké) nagyon sokszor jelölte meg nyelvtanulása egyedüli okaként a külső kényszert (mert kell/muszáj, a szülei akarják stb.). Eredetileg Dörnyei vizsgálataiban (például *Clément, Dörnyei és Noels*, 1994) az ilyen típusú válaszokat is az instrumentalitás körébe sorolta be, de mivel ő e dimenzió kapcsán alapvetően a nyelvtudás jövőbeli hasznosságát, előnyeit emelte ki (melyek pszichológiai szempontból pozitív motiváló hatással bírhatnak), fontosnak tartottuk kettéválasztani ezt a dimenziót, s így elemezni a kapott válaszokat. Úgy gondoljuk ugyanis, hogy nagyon csekély motiváló erővel bír a nyelvtanulás szempontjából, ha maga a gyermek semmilyen későbbi hasznát, jelentőségét nem látja a nyelv elsajátításának (instrumentalitás), s csak azért tanulja azt, mert kell, muszáj neki (vagyis kényszer hatására). Valószínűsíthető, hogy amelyik csoportnál a kényszerre utaló válaszok száma magasabb, mint a várható előnyökre utaló válaszoké, ott ez a hozzáállás negatívan hat a motivációra, s így az idegen nyelv elsajátításának sikerességére is.

A jövőbeli haszonra, illetve a kényszerre utaló válaszok különválasztása utáni eredmények a 2. táblázatban láthatók.

Látható, hogy szignifikáns eltérés van az instrumentalitás belső szerkezetében a két csoport között (0,036): míg a nyelvtagozatosoknál a legerőteljesebb a későbbi haszonra utaló ereje, addig a nem nyelvtagozatosok esetében a legmeghatározóbb a kényszer szerepe a nyelvtanulást befolyásoló motivációs tényezők sorában.

2. táblázat. A nyelvtanulási motiváció részletesebb elemzése nyelvtagozatosok és nem nyelvtagozatosok esetében

Csoport	nyelvtagozatosok	elemszám	Dimenziók				Total
			integrativitás	kényszer	haszon	kapcsolat	
			33,00	39,00	84,00	15,00	171,00
		százalékos megoszlás	19,30%	22,80%	49,10%	8,80%	100,00%
	nem nyelvtagozatosok	elemszám	18,00	43,00	42,00	13,00	116,00
		százalékos megoszlás	15,50%	37,10%	36,20%	11,20%	100,00%
Total		elemszám	51,00	82,00	126,00	28,00	287,00
		százalékos megoszlás	17,80%	28,60%	43,90%	9,80%	100,00%

Khi-négyzet próba

	Érték	Szabadsági fok	Szignifikancia
Pearson Khi négyzet	8,523	3	0,036
Likelihood hányados	8,482	3	0,037
Elemzés	287,000		

Azt gondolhatnánk, hogy a nyelvtudás jövőbeli hasznossága (jobb állás, magasabb fizetés stb.) mindkét csoportot motiválhatná, ehhez képest az eredményekből az tükröződik, hogy a nem nyelvtagozatosokat nem ösztönzi olyan mértékben, mint a nyelvtagozatosokat, hanem legnagyobb részük csupán muszájból tanulja az idegen nyelvet. Ez a hozzáállás pedig feltételezhetően megjelenik a nyelvtudás szintjében, az előrehaladás tempójában, illetve az érdemjegyekben is. Az adatok további feldolgozása során ezt a hipotézist a tantárgyi érdemjegyek ismeretében ellenőrizni is tudjuk majd.

A két csoport közötti különbség okát kutatva feltételezhető, hogy a diákok eltérő viszonyulása a családban fellelhető attitűdöket is tükrözi: azok a szülők, akik maguk is hisznek a nyelvtanulás fontosságában, mivel tisztában vannak azzal, hogy ez elősegíti gyermekük későbbi boldogulását, nagyobb valószínűséggel íratják nyelvtagozatra gyermekeiket, mint azon szülők, akik számára ez a tény nem annyira ismert.

Összegzés

Az elemzés során a tanulók négy csoportját tudtuk elkülöníteni:

- a nyelvet a nyelvtudás jövőbeli előnyei miatt tanulók;
- a nyelvet csupán külső kényszer hatására tanulók;
- a nyelvet önnön szépségéért, illetve az adott kultúrához fűződő pozitív viszonyulás miatt tanulók;
- a nyelvet az anyanyelvi beszélőkkel való kapcsolat kialakítás/tartás érdekében tanulók.

Eredményeinket áttekintve elgondolkodtató, hogy 287 nyolcadik osztályos tanuló közül majdnem minden harmadik csakis azért tanul idegen nyelvet, mert muszáj, s belülről fakadó késztetésnek, érdeklődésnek nyoma sincs. Azt pedig vizsgálatok sora bizonyítja (például Gardner, 1985; Skehan, 1989), hogy a nyelvtudás sikerességét meghatározó egyéni jellemzők között (mint például nyelvérzék, alkalmazott tanulási stílus, illetve stratégia, anyanyelvi képességek, intelligencia, személyiségtényezők) előkelő helyet foglal el az idegen nyelv elsajátítására vonatkozó specifikus motiváció is. Úgy véljük, hogy a szülőknek, nyelvtanároknak és nem utolsósorban a médiának minden eszközt meg kelle-

ne ragadniuk a nyelvtanulási kedv erősítésére, serkentésére a hatékonyabb nyelvtanulás érdekében, már csak azért is, mivel az előbb említett tényezők (főként az anya-, illetve idegen nyelvi képességek szintje) már nagyon nehezen alakíthatóak 14 éves kor után, a motiváltság fokozódásának azonban az idegen nyelv tanulása során – akárcsak bármely egyéb tantárgy esetében – jelentős teljesítménynövelő hatása van.

Irodalom

- Clément, R. – Kruidenier, G. B. (1985): Aptitude, attitude and motivation in second language proficiency: A test of Clément's model. *Journal of Language and Social Psychology*, 4.
- Clément, R. – Dörnyei Z. – Noels, K. A. (1994): Motivation, self-confidence, and group cohesion in the foreign language classroom. *Language Learning*, 44.
- Csizér Kata – Dörnyei Zoltán – Németh Nóra (2001): Az idegen nyelvek tanulásával kapcsolatos attitűdök változása az általános iskolások körében az 1990-es évek Magyarországon. *Modern Nyelvtanítás*, 4.
- Dörnyei Zoltán (1990): Conceptualizing motivation in foreign-language learning. *Language Learning*, 40.
- Dörnyei Zoltán (2001): *Teaching and researching motivation*. London, Longman.
- Dörnyei Zoltán (2002): The motivational basis of language learning tasks. In: Z. Dörnyei és P. Skehan (szerk.): *Individual differences in second language acquisition*. John Benjamins, Amsterdam.
- Gardner, R. C. (1985): *Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation*. Edward Arnold, London.
- Gardner, R. C. – MacIntyre, P. D. (1991): An instrumental motivation language study: Who says it isn't effective? *Studies in Second Language Acquisition*, 13.
- Gardner, R. C. – Day, J. B. – MacIntyre, P. D. (1992): Integrative motivation, induced anxiety, and language learning in a controlled environment. *Studies In Second Language Acquisition*, 14.
- Larson – Freeman, D. – Long, M. H. (1991): *An introduction to SLA research*. Longman Inc., New York.
- Skehan, P. (1989): *Individual differences in second language learning*. Asthenaem Press Ltd., Newcastle upon Tyne.
- Tánczos Judit – Máth János (1997): Relationships between language aptitude, verbal memory, and learning orientation. In: Balogh L. – Tóth L. (szerk.): *Gifted development at schools: Research and practice*. University of Debrecen, Dpt. Of Educational Psychology
- Tánczos Judit (2003): *Az idegen nyelv elsajátításában szerepet játszó tényezők vizsgálata*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Tremblay, P. F. – Gardner, R. C. (1995): Expanding the motivation construct in language learning. *Modern Language Journal*, 79.